


BESZÁMOLÓ

DE THESAURO SUO NOVA ET VETERA – KINCSEIBŐL ÚJAT ÉS RÉGIT

IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁS A MEGÚJULÁS KULTURÁLIS ÉVADBAN
A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁGI KÖNYVTÁR
KLASSZICISTA TEREMKÖNYVTÁRÁBAN
2022. MÁRCIUS 21. ÉS 2023. MÁRCIUS 21. KÖZÖTT

▶ ÁSVÁNYI ILONA

Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár

A Pannonhalmi Főapátság kulturális tevékenysége az utóbbi években egy-egy meghatározott hívószó köré szerveződik, ennek jegyében rendezik meg a képzőművészeti, a zenei, spirituális és teológiai-szakmai programokat, ehhez kapcsolódnak a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban bemutatott időszak kiállítások. Ez a hívószó 2018-ban a *Kibékülés*, 2019-ben a *Csend*, 2020-ban a *Vendégség*, 2021-ben az *Emlékezés* volt, 2022-ben pedig a *Megújulás*.

A klasszicista teremkönyvtár tíz tárlójában elhelyezett kiállítás címe: *De thesauro suo nova et vetera* – magyarul: *Kincseiből újat és régít*. A cím Szent Máté evangéliumából való, a 13. fejezet 52. versének részlete, mely így szól: „... Ideo omnis scribe doctus in regno caelorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.” Ezt a szentírási verset a Békés Gellért bencés atya és Dalos Patrik jegyezte Újszövetség így fordítja: „Minden írástudó, aki jártas a mennyek országának tanításában, hasonlít a családtyához, aki kincseiből újat és régít szed elő”, Simon László bencés atya pedig így:

„Minden írástudó tehát, aki a mennyek országának dolgaiban járatos tanítvánnyá lett, hasonló ahhoz a gazdához, aki raktárából újat és régit hoz elő.”

A 2022-ben a könyvtárban rendezett időszak kiállítás azt a könyvmentő munkát kívánja bemutatni, melyet a könyvtáros és a restaurátor, valamint a könyvtáros és a digitalizálással foglalkozó szakember együtt végez. Közös céljuk az, hogy a könyvtár gyűjteményében őrzött, az évszázadok során elhasználódott vagy megsérült muzeális köteteket restaurálva-megújulva vagy faksimile-reprint formájában még a további századokban is megcsodálhassák az érdeklődő látogatók.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár a nemzeti kulturális vagyoni része, gyűjteménye jelentős része „régikönyv”, muzeális, védett dokumentum. A Világörökség címet birtokló Pannonhalmi Főapátság épületegyüttesében elhelyezkedő könyvtár hozzátartozik a Világ Kulturális Örökségéhez is. A könyvtár védett állományába a **kódexek**, az **ősnymtatványtár**, az **antikvagyűjtemény**, az **RMK-állomány**, illetve egyéb különgyűjtemények tartoznak. Ez utóbbiak a **Benedictina** (minden bencés vonatkozású kézirat és nyomtatvány), a **Jesuitica** (jezsuitákkal, illetve a jezsuita renddel kapcsolatos, idegen nyelvű kéziratok anyag), a **Hungarica** (ajándékokból, bencés szerzetesek és világi adományozók hagyatékából kialakult, nem bencés vonatkozású kéziratgyűjtemény). A látogatók számára sajátos élményt jelent az egyféle „látványraktárként” működő **klasszicista teremkönyvtárban elhelyezett** állományrész megtekintése.

A különleges gyűjtemény különleges gondozást igényel. A könyvtár fontos feladatának és küldetésének érzi, hogy a gyűjteményében fennmaradt kulturális kincset a

21. század kihívásainak megfelelően, korszerű informatikai háttérrel a nemzet és az egész emberiség számára méltón megőrizze, feltárja, gyarapítsa és közvetítse. Ennek érdekében az állományát folyamatosan gondozza, a történelem folyamán többször szétszóródott könyvgyűjteményt anyagi lehetőségei szerint rekonstruálja, és gondoskodik annak fizikai védelméről. A muzeális gyűjtemény vagyon- és tűzvédelme a könyvtár egész területén megoldott, a fizikai állagmegóvás (preventív általános állományvédelem és egyedi restauráltatás) folyamatos.

Pályázatok segítségével, a könyvtár általános restaurálási programja alapján, 2002 és 2006 között az **ősnymtatványtár**, az **RMK-gyűjtemény**, a **Benedictina**, a **Jesuitica** és a **Hungarica** gyűjtemény preventív védelme valósult meg. 2006 és 2014 között a klasszicista könyvtárteremben folytatódott az általános állagmegóvás, ahol a teljes gyűjtemény nagyobb része helyezkedik el. (A pannonhalmi klasszicista teremkönyvtár Magyarország egyik legismertebb, leglátogatottabb műemlékkönyvtára. A közel 400.000 kötetes teljes állományból a 17-19. századi anyag szinte teljes egészében, és a 20. század eleji anyag is itt található.) Az elmúlt két évtizedben pályázati támogatásból és önerőből folyamatosan végezte a könyvtár a védett állomány egyes darabjainak restauráltatását is. 2002-ben az ősnymtatvány-antikva gyűjtemény általános állagmegóvása során a könyvtár elkészítette az ebben a gyűjteményben leginkább restaurálásra szoruló művek jegyzékét, fontossági sorrendet felállítva. A következő évektől – 2003 és 2022 között – e jegyzék alapján tudatosabbá vált az egyes kötetekkel kapcsolatos állományvédelmi munka.

(A cikk a 33. oldalon folytatódik.)



BIBLIA

Nürnberg: Anton Koberger, 1487

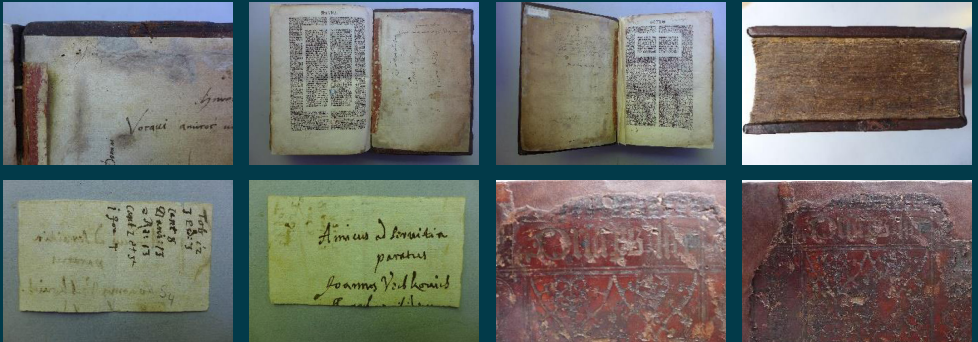
RESTAURÁLÁS ELŐTT



RESTAURÁLÁS KÖZBEN



RESTAURÁLÁS UTÁN



GEILER, Johannes von Kaysersberg:
 Navicula sive speculum fatuorum Prestantissimi
 sacrarum literarum ...
 Argentorati: Johann Knobloch, 1513.

RESTAURÁLÁS ELŐTT



RESTAURÁLÁS KÖZBEN



RESTAURÁLÁS UTÁN



A muzeális dokumentumok preventív, általános állományvédelme és az egyes kötetek restaurálása költséges feladat. A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár 1998 óta sikeresen pályázik erre a célra különböző támogatóknál. Ezek közül az 1993-ban létrejött **Nemzeti Kulturális Alap (NKA)**, a mindenkori **kulturális minisztérium** és a 2016-ban létrejött **Gerő Éva Alap (2021-től Gerő Éva és Gerő Katalin Alap)** a legjelentősebb. A könyvtár az elmúlt években minden lehetséges alkalommal nyújtott be pályázatokat egyedi restauráltatásra és általános állománygondozásra. Az alábbiakban a támogatást nyújtó szervezetekről, a restaurálást, állagmegóvást, digitalizálást végző műhelyekről állítottunk össze rövid bemutató ismertetőt.

Nemzeti Kulturális Alap

A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) az 1993. évi XXIII. törvény értelmében jött létre, elkülönített állami pénzalapként, a kultúra támogatására, fedezete a kulturális járulék lett. A célja az volt, hogy a kultúratámogatás ne legyen kiszolgáltatva a költségvetésnek. Az Alap kezelését 1996-ig a Művelődési és Közoktatási Minisztérium főosztálya látta el, majd a Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága, 1999-ig. Az 1999-es költségvetési törvény megszüntette az Alap önálló státuszát, és Nemzeti Kulturális Alapprogram néven fejezeti kezelésű célelőirányzatként a központi költségvetés Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fejezetének egyik alcímébe helyezte. 2006-tól a Nemzeti Kulturális Alapprogram ismét Nemzeti Kulturális Alap néven működik. 2010-től az Országgyűlés megszüntette a kulturális járulékot, az Alap fő bevételi forrása az ötös-lottó szerencsejáték játékadójának 90 %-a. 2016-ban a minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálata során a

Nemzeti Kulturális Alap Igazgatóságát megszüntették, jogutódja az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő lett.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárnak 1998-tól kezdődően volt módja arra, hogy pályázati támogatást szerezzen a Nemzeti Kulturális Alaptól.

A támogatási célok között mindig is kiemelten szerepelt a preventív, általános állományvédelem, az egyedi restauráltatás, az állományvédelmi eszközök beszerzése, a biztonságtechnikai rendszerek kiépítése és korszerűsítése. Ezen kívül lehetett még pályázni számítógépes katalogizálásra, adatbázis-építésre és digitalizálásra is.

A kulturális minisztérium, mint támogató

Művelődési és Közoktatási Minisztériumot a rendszerváltás után, 1999 és 2006 között leválasztva az oktatásügyet, a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium** váltotta. Az intézmény neve az oktatásüggyel kibővített feladattal 2006 és 2010 között **Oktatási és Kulturális Minisztérium**. 2010-től a feladatkörök tovább bővültek, az Oktatási és Kulturális Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, és az Önkormányzati Minisztérium sportpolitikáért felelős részlegének összevonásával. A kulturális minisztérium neve **Nemzeti Erőforrás Minisztérium** lett.

A minisztériumi pályázatok ugyancsak 1998-tól nyíltak meg a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár számára. A minisztériumnál szintén restaurálásra, valamint állományvédelmi és számítástechnikai eszközök és könyvtári bútorok beszerzésére és restaurálására, továbbá dokumentumvásárlásra lehetett pályázni.

(A cikk a 36. oldalon folytatódik.)



Három művet tartalmazó kolligátum kötet: (1.) SENECA, Lucius Annaeus: In hoc opere contenta, Ludus L. Annaei Senecae De morte Claudij Caesaris: nuper in Germania re[per]tus cum scholijs Beati Rhenani. (2.) SYNESIUS ,Cyrenensis: De laudibus Caluitij, Ioane Phrea Britanno interprete, cu scholijs Beati Rhenani. (3.) ERASMUS Roterodamus: Moriae Encomium, cum commentariis Gerardi Listrij, trium linguarum periti. Kiadási adatok: [Basel] Basileae: [Froben, Johann] in Aedibus Ioannis Frobenii, [1515]

RESTAURÁLÁS ELŐTT



RESTAURÁLÁS KÖZBEN



RESTAURÁLÁS UTÁN





Gerő Éva és Gerő Katalin Alap

Dr. Gerő Gyula – könyvtáros, szerkesztő – 2015 őszén azzal a kéréssel és ajánlattal kereste meg a Pannonhalmi Főapátságot, hogy elhunyt lánya, Gerő Éva emlékére egy alapítványt szeretne létrehozni, mely alapítvány kezelőjének a Főapátságot kérte fel.

Pannonhalma vállalta a feladatot. Alapos előkészítés után 2016. március 17-én megszületett a Gerő Éva Alap. Az erről szóló „Megállapodást” dr. Gerő Gyula, mint alapító, és dr. Várszegi Asztrik, mint a Pannonhalmi Főapátság képviselője írta alá.

2020. február 18-án Gerő Gyula másik lányát, Katalint is elvesztette. 2021 tavaszán az alapító kinyilvánította azt a szándékát, hogy az Alap nevének megváltoztatásával Katalin lányának is szeretne emléket állítani; az alapítvány neve Gerő Éva és Gerő Katalin Alap legyen. A módosított Megállapodást dr. Gerő Gyula és Hortobágyi T. Círil főapát 2021. augusztus 3-án írta alá.

Az alapítvány alaptőkéje 51.000 €, azaz ötvenegyezer Euró, melynek kamata, kb. 300.000 Ft használható fel évente. Az Alapról szóló Megállapodás értelmében, amennyiben az alaptőke kamata nem éri el a 300.000 Ft-ot, az Alapító, Gerő Gyula kiegészíti azt, amíg él.

Az Alaptól pályázattal elnyerhető támogatás kedvezményezettje egyik (páros) évben valamely magyarországi egyházi-felekezeti könyvtár, másik évben a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár.

Az Alap célja valamely magyarországi egyházi,

felekezeti könyvtár számára forrás biztosítása egyedi és általános restaurálásra, állagmegóvásra, állományvédelmi és egyéb, az állagmegóvást elősegítő eszközök beszerzésére, cseréjére, felújítására, illetve hozzájárulás e célok megvalósításához.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár a fentiekén kívül a támogatást felhasználhatja a régi gyűjteménye gyarapítására, alapvető muzeális dokumentumok beszerzésére és a bencés rend feloszlata (1786) előtt a könyvtár tulajdonában lévő könyvek visszavásárlására is.

A pályázati támogatást 2015-ben, első alkalommal a pannonhalmi könyvtár kapta meg, az Alap első nyilvános pályázatát 2016-ban hirdette meg.

Ahogy az embereknek, úgy a tárgyaknak – könyveknek is – vannak orvosai, ők a restaurátorok. Egy régi könyvhöz, érteően, avatottan, érdemben csak komoly irodalmi, történelmi, kultúrtörténeti ismeretek birtokában szabad közelíteni. De egy több száz évvel ezelőtt pergamenre írt, természetes alapanyagú festékekkel színezett-díszített, fatáblás, bőrkötéses könyv konzerválása vagy javítása komoly fizikai, kémiai, sőt biológiai ismeretet is követel.

Restaurátoraink – Ars Alba Restaurátor Bt.

Ars Alba Restaurátor Bt.

Cím: 2000 Szentendre, Alkotmány utca 14.

Telefon: 06-26-315-456

E-mail: info@arsalba.hu

Az Ars Alba Restaurátor Bt. családi vállalkozásként indult a kilencvenes évek elején. Fehrentheil Henriette és Schramkó Péter a pannonhalmi bencés gimnázium tanárai és egyben a Főapátsági Könyvtár papír- és



könyvrestaurátorai voltak. Később a vállalkozásukkal Szentendrére költöztek, de a szoros emberi és munkakapcsolat megmaradt.

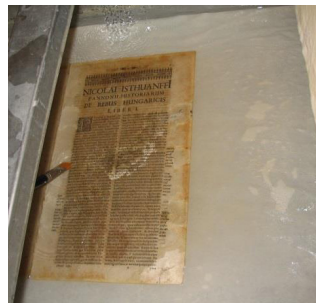
A filológia elméleti világa mellett mindkette-
tejüket érdekelte, és érdekli a papír és a könyv
anyagi, tárgyi mivolta, mindaz, ami hordozza,
megőrzi, magukba zárja vagy éppen keletkezte-
ti mai világképünket. Restauratori tanulmánya-
ikat az Országos Széchényi Könyvtár szakmai
keretei között végezték.

Szentendrére költözésük után a műhely kibő-
vült. Sok ma az országban dolgozó könyvresta-
urátor kezdte szakmai pályafutását az Ars Alba
Restaurátor Bt. keretei között.

A műhely az elmúlt több mint harminc eszten-
dőben főként nagy egyházi gyűjtemények szá-
mára dolgozott. Ez leginkább könyvtári könyvek,
kódexek, kéziratok, levéltári iratok, pergamen
és papír oklevelek állagmegóvását, konzerválá-
sát jelenti. Ugyanakkor múzeumok számára is
restaurálnak papír alapú képzőművészeti alko-
tásokat, metszeteket, grafikát is.

A könyvek, kéziratok, oklevelek, grafikák fizi-
kai tárgyak. Természetüknél fogva a pusztulás,
enyészet, lassú vagy drámaian gyors elbomlás
útját járják, akárcsak létrehozóik. Koruknak nem
csak szellemi, de tárgyi lenyomatai is. Sokat el-
árulnak készítőik életkörülményeiről, ízléséről,
technikai tudásáról, szokásairól. Fizikai mivoltuk
tanulmányozása, tisztelete kell ahhoz, hogy a
restaurátor csak a szükséges mértékben avat-
kozzon be, a tárgyak megőrzése ne jelentse

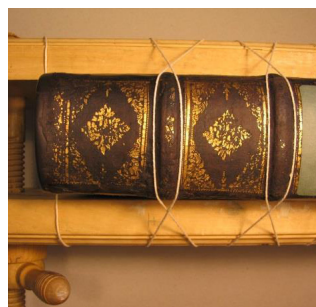
azok átalakítását. Használatukat ezek a szempontok sokszor korlátozzák is. A megőrzés és a kutathatóság érdekében végzett digitalizálás napjaink megoldásának tűnik, de fontos látni a korlátait. A fizikai dokumentumokban fennmaradt szöveg ugyan átmenetileg biztonságban van a szervereken, de például a kötéstechika, a mesterségbeli és anyaghasználati jellemzők sokszor egy kódexen belüli sokfélesége és egymásutánisága nem digitalizálható. Elvész az az összefüggés, ami a kultúra egészét jelenti. A restaurátor kifejezés szó szerinti jelentése helyreállító. Helyesebb és korszerűbb talán a konzervátor kifejezés használata. Jobban kifejezi küldetésük eredeti irányát, a megőrzést.



Habent sua fata libelli...

Habent sua fata libelli – írta Terentius Maurus *Carmen heroicum* című művében. A szállóigévé vált mondás eredeti jelentése az, hogyha nem olvassák őket, akkor poros polcra kerülnek. Az utókor azonban – önállósítva a mondást az eredeti szövegkörnyezettől – abban az értelemben is használja, hogy a könyvek olykor nagyon kalandos úton cserélnek gazdát. Előfordul, hogy ellopják őket, lappanganak, olykor tiltólistára kerülnek, természeti katasztrófák vagy csak a gyakori használat következtében megrongálódnak, megsemmisülnek.

Ismert, hogy a könyvnyomtatás feltalálása előtt a kódexeket úgy sokszorosították, hogy lemásolták őket. Általában így is egy önálló mű





keletkezett, hiszen a másolatot gyakran egyedi, az eredetitől eltérő díszítésekkel látták el, és a kézírás sem egyezett meg az eredetivel.

A könyvnyomtatás feltalálása után lehetővé vált, hogy nagyobb mennyiségben állítsák elő ugyanazt a művet. Az egyes kiadások még az ősnymotatványok esetében sem voltak teljesen egyformák, hiszen más-más nyomdának más-más volt a betűkészlete. Az egyes példányok más-más kötést is kaptak, így az ősnymotatványok is egyedieknek számítanak.

A 19. században – talán összefügg a romantikával, mint korszellemmel és a műszaki fejlődéssel mindenképpen – felmerült az igény, hogy a régi könyvekről az eredetihez majdnem teljesen hű másolatokat készítsenek. A fototechnika fejlődése kiváltotta a korábbi megoldásokat, melyek során fa- és rézmetszet vagy litográfia (könyvomat) formájában állítottak elő az eredetire emlékeztető, de teljesen meg nem egyező dokumentumokat. Napjainkban fotótechnika segítségével állítják elő a hasonmásokat: a fénymásolatokról klisírozással, illetve fénynyomatról (fotoprint).

A hasonmás kiadások esetében megkülönböztetünk **fakszimile** és **reprint** kiadványokat.

A **fakszimile**, **faximile** vagy **facsimile** a latin **fac simile**, „**tedd hasonlóvá**” szókapcsolatból egy dokumentumnak nyomdai sokszorosítással készült, eredeti méretű, teljesen hű mása. A fakszimile könyvek esetén a korabeli kötést is rekonstruálják, és az igényesen megválasztott

papír is az eredetire hasonlít, így a legigényesebb bibliofil szempontoknak is megfelel, előállítás viszont meglehetősen költséges.

A **reprint** a latin **re-** újra és **print** nyomtat, nyomtatás kifejezésekből keletkezett fogalom. Szintén az eredeti dokumentum rekonstruálására szolgál, de kevésbé igényes formában. Célja inkább a sokszorosítás, a közgyűjtemények állományának gyarapítása, hogy egy-egy mű minél szélesebb közönséghez eljusson, tehát elsősorban használati igényeket próbál kielégíteni. Olcsóbb, egyszerűbb papírra nyomtatják, kivitelezésében kevésbé reprezentatív.

A faksimile és a reprint kiadás nagy jelentőségű olyan esetekben, amikor az eredeti értékes irat elpusztulásától, elkallódásától kell tartani, illetve ha egy hiánypótló, érdeklődésre számot tartó, ritka, vagy már nem könnyen hozzáférhető dokumentumot, esetleg unikumot (egyetlen példányban fennmaradt nyomtatvány) az eredetihez teljesen hű formában nagyobb példányszámban akarnak hozzáférhetővé tenni. Célja az ismeretterjesztés mellett az állagmegóvás: az eredeti dokumentumok helyettesítése kiállításokon, kutatói munkában vagy éppen az oktatásban, továbbá a könyvgyűjtők igényeinek kiszolgálása. Ugyanannak a könyvnek elkészíthető mind a faksimile, mind pedig a reprint változata is.

A faksimile kiadványok mellé gyakran mellékelnek szövegkiadást, az eredeti szöveg mai átíratát, illetve fordítását, valamint tanulmányt.



Fakszimilék, reprintek, a Pytheas Könyvmanufaktúrától Pytheas Könyvmanufaktúra

Cím: 1221 Budapest, Budafok, Rózsavölgy, Ady Endre út 71.

Telefon / Fax: 06-1-424-7822, 06-1-424-7823

E-mail: info@konyvmanufaktura.hu, info@miveskonyv.hu

A Pytheas Kft. családi tulajdonú vállalkozásként indult 1990-ben, alapítója Kelemen Eörs és felesége. Első, cégalapító kiadványuk **Laszlovszky József: A magyar címer története** című könyvecskéje volt, mely azonnal jelentős sikert hozott. Az azt követő kiadói fellendülés majd visszaesés viharában a biztonságosabb utat, a grafikai, nyomdai előkészítő és kivitelező munkát választották. A technikai fejlődést követve tevékenységük a digitalizálás irányába tolódott el, professzionális eszközökkel digitális nyomtatást végeztek és végeznek.

2001-ben a Xerox Magyarország megbízásából elvégezték az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött Corvinák 35 kötetének digitalizálását. A kódexek digitalizálása során nagy tapasztalatra tettek szert régi kéziratok és ősnymtatványok digitalizálásában, ezzel új perspektívát tudtak nyitni a magyar kulturális örökség szélesebb körű megismertetésében.

Ebben az évben megvásárolták azt a régi családi villát Rózsavölgyben, melyet Kelemen Eörs nagyapja, Lasz gallner Oszkár építész és festőművész épített. Itt alakították ki a teljes kiadói és kisnyomdai vertikumot a könyvkötészettel és értékesítéssel együtt. Így jött létre a Pytheas Kiadó és Könyvmanufaktúra.

A folyamatos technikai fejlesztések mellett, a digitalizáció világában maradandó értékek megteremtésére törekednek.

Könyvkötő műhelyük az igényes, kis példányszámú vagy egyedi könyvek kötésére specializálódott. A hagyományos kézi könyvkötés eszközeivel új kiadású, különleges kivitelű egyedi kötésektől, faksimile könyvek korhű kötésén keresztül, régi kódexek kötésének restaurálását is vállalják.

Műhelyük, könyvkötészetük a kiadóval szorosan együttműködve dolgozik. Létrejöttét a Pytheas Könyvkiadó profilja is szükségessé tette, mivel az általuk készített reprint, vagy faksimile könyvek általában különleges, már régen elfeledett, vagy legalábbis ma már nemigen alkalmazott könyvkötő módszereket igényelnek. Hiszen egy Mátyás-corvina hű másolatának elkészítésére ma már nem sok könyvkötő vállalkozik. Ehhez hatalmas mesterségbeli tudás, és nagyon sok év gyakorlat, valamint a régi könyvkötő technikák mély ismerete szükséges.

A kiadó szellemében a gutenbergi hagyományokat idézi, ahol a nyomda, a kiadó és a terjesztő egységben fejlődött. A korszerű digitális eszközöket ötvözve a régi kézműves könyvkötés technikájával megvalósult a POD, azaz „print on demand”, az igény szerinti nyomtatás. Ezen elv alapján működik a mai kornak megfelelő nyomda és kiadó, mely rugalmasságával, gyorsaságával, magas minőségi követelmények mellett szolgálja megrendelőit. ►

